

УДК 738.1(477.84)

**КОЛЕКЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ ПРОФЕСІЙНИХ МАЙСТРІВ
У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ**

кандидат мистецтвознавства, доцент Вольська С. О.

<https://orcid.org/0000-0002-2775-5716>

e-mail: golvolus@tnpu.edu.ua

Рублевська Н. В.

<https://orcid.org/0000-0001-6648-7729>

e-mail: rublevvn@elr.tnpu.edu.ua

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
Україна, Тернопіль

У статті висвітлюється творча діяльність тернопільських митців професійної кераміки для інтер'єру у колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Значного піднесення художня кераміка краю набула в 1970-1990-х роках. У цей час в Україні традиції народного мистецтва тісно перепліталися з новаторськими підходами у вирішенні естетичних потреб населення. Розгортання діяльності художників-випускників Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва сприяло розвитку професійної кераміки. Важливим чинником для реалізації їх творчості стала ресурсна та технологічна база Тернопільського фарфорового заводу. У нашій розвідці розглядаються декоративні твори інтер'єрного призначення: вази, декоративні тарелі, плакетки, пластика малих форм, архітектурні пано. Підбірка робіт у колекції музею висвітлює творчий доробок Віталія Колісника, зокрема вази, тарелі, скульптурну пластику. Колекція містить мистецькі твори Євгена Овчарика: портрет Т. Шевченка на фарфоровій тарелі та

архітектурні пано, серію портретів гетьманів Лесі Томків, декоративні тарелі та плакетки Ольги Рибун.

Ключові слова: художня кераміка, кераміка для інтер'єру, декоративні вази, декоративні тарелі, плакетки.

Svitlana Volska, Phd of Art criticism, Associate Professor; Nataliya Rublevska, teacher, The collection of artistic ceramics for the professional artists' interior in the ternopil regional museum of local lore / Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine, Ternopil

The article highlights the creative activity of Ternopil artists of professional ceramics for the interior in the collection of the Ternopil Regional Museum of Local Lore. The artistic ceramics of the region gained a significant rise in the 1970s and 1990s. At this time in Ukraine, the traditions of folk art were closely intertwined with innovative approaches in meeting the aesthetic needs of the population. The deployment of activities of graduate artists of the Lviv State Institute of Applied and Decorative Arts contributed to the development of professional ceramics. The resource and technological base of the Ternopil Porcelain Factory became an important factor for the realization of their creativity. In our article, we consider decorative works for interior use, such as vases, decorative plates, plaques, small plastic, architectural panels. A selection of works in the museum's collection presents the creative contribution of Vitalij Kolisnyk, including vases, plates, and sculptures. The collection contains the creative Yevhen Ovcharyk's set of works, such as a portrait of Taras Shevchenko on a porcelain plate and architectural panels, a series of portraits of Hetman Lesya Tomkiv, decorative plates, and plaques by Olga Rybun.

Keywords: artistic ceramics, ceramics for interior, decorative vases, decorative plates, plaques.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття велику роль у розвитку українського мистецтва відіграла творчість митців професійного декоративного мистецтва, яка сягала своїм корінням в глибинні пласти вітчизняної культури. Національні традиції та їх трансформація породжена високою мистецько-духовною культурою художників вилитася у виразні пластично-коліоритні твори. Багатогранність та варіативність формотворення творів декоративного мистецтва, призначених для архітектурного простору вирішували духовно-культурну проблематику часу [5, с. 189-190].

Художній і практичний аспекти декоративної кераміки активно інтегруються в її естетичній характеристиці. Мистецько-художнє рішення виробів тісно пов'язане з їх практичним застосуванням, а в художній кераміці перш за все акцентовано увагу на її візуальній виразності. У створенні мистецького твору важливим є декоративний ефект, який характерний різноманітним технікам розпису і оригінальним стильовим рішенням. Перетворення виробу на мистецький виріб супроводжується глибоким проникненням майстра в його художньо-образну структуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та ролі декоративного мистецтва в організації інтер'єру відображено у праці Л. Жоголь, у якій описано прийоми використання архітектурно-художньої і побутової кераміки в оформленні інтер'єрів [3]. Висвітлення концепції розвитку декоративного мистецтва України минулого століття, в тому числі і віхи розвитку художньої кераміки проаналізовано у праці Т. Кари-Васильєвої та З. Чегусової [5]. Проблемою розвитку та становлення фарфорового виробництва, висвітлення стилістики з особливостями пластично-образного стилю Тернопільського фарфорового заводу піднімалося у дослідженні С. Вольської [1]. Автор розглядала також основні напрями творчості

художників-керамістів краю у статті «Художня кераміка Західного Поділля», у якій систематизовано і висвітлено діяльність художників-керамістів у різних видах художньої кераміки – від архітектурної до інтер'єрної [2]. Важливим аспектом дослідження сучасної художньої порцеляни є розвідки у журналі «Порцеляна» В. Завершинського [4]. Проблемами композиції та колористики творів декоративного мистецтва займається Н. Рублевська [7].

Мета статті – відобразити творчі пошуки митців художньої кераміки Тернополя, окремі зразки яких знаходяться у фондах та експозиції Тернопільського обласного краєзнавчого музею (ТОКМ).

Виклад основного матеріалу. Розвиток керамічного виробництва у Тернополі розпочався з заснування у 1964 році Тернопільського фарфорового заводу (ТФЗ), на технологічній і ресурсній базі якого створювалися не лише вироби утилітарного призначення. Продукція заводу мала свої традиції і у деякій мірі формувала смаки її користувачів і базувалася на масовому виробництві посуду. На початку 1970-х років у місто прибувають молоді художники зі Львівського інституту декоративного і прикладного мистецтва, які склали потужну когорту професійних художників краю. Необхідність естетичного задоволення покупців якісною продукцією гостро постали у повоєнні часи, що також сприяло розвитку художньої кераміки. Ресурсна та технологічна база ТФЗ сприяла розвитку художньої кераміки. В основному художники-керамісти працювали на Тернопільському художньо-виробничому комбінаті. Отримуючи замовлення через художній фонд чи працюючи над створенням творчих робіт, художники користувалися ресурсною та технічною базою заводу [2, с. 154].

Керамічні твори митців охоплювали широкий діапазон діяльності: настінна декоративна кераміка, об'ємно-просторова кераміка, вази,

пластика малих форм, живописні роботи на фарфорі [2,с.155]. У нашій розвідці ми висвітлюємо невеликі за розміром декоративні твори для інтер'єру та монументальні твори які знаходяться в експозиції музею. Важливо відмітити, що багато монументальних робіт архітектурної кераміки до цього часу прикрашають інтер'єри громадських установ: шкіл, дитячих садочків, лікарень, будинків культури, бібліотек. Значна кількість художньої кераміки замовлялася владою і призначалася ювілярам, організаціям чи установам на відзначення знаменної події. Тому лєвова частка творів осіла в приватних колекціях.

Тернопільський фарфоровий завод забезпечував продукцією не лише населення Західної України, а весь Радянський Союз. Тож крім ужиткової продукції масового тиражування виготовляли й ексклюзивну, в основному виставкову, а твори митців часто експонувалися на різноманітних виставках, а фото робіт молодих керамістів з'являються у відомих виданнях [4, с.155]. Становлення фарфорового виробництва в Україні починалося в Баранівці на початку ХІХ століття, а у другій половині ХХ століття діяло вже 15 фаянсово-фарфорових заводів, а тепер не працює жоден. Діяльність ТФЗ було припинено в 2006 році. Тож українському фарфору – понад 200 років, а в магазинах зараз продають турецький або китайський посуд не завжди якісний та безпечний [6].

Нажаль не зберігся і невеличкий музей на території ТФЗ зі знаковими для заводу творами ужиткового та декоративного спрямування. Тож важливим є висвітлення творів художників-керамістів в колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею як єдиної установи Тернополя, де зберігаються окремі зразки масової продукції заводу та художньої інтер'єрної кераміки, виготовленої на його базі в чому і полягає *актуальність теми дослідження*.

При створенні багатьох робіт художники вийшли за звичні межі своїх жанрів і працювали поєднуючи багато видів і технік. Синтез образотворчого і декоративного мистецтва інспірувався асоціативним способом образного мислення і формувався на основі національного мистецтва. Кераміка, зокрема фарфор, надавала художникам величезний діапазон для розкриття своєї творчості.

Особливою манерою творення з яскраво вираженим ліризмом є вироби Віталія Колісника. Нескінчена фантазія та майстерність подачі робіт художника неймовірно емоційна завдяки особливій технічній та стилістичній манері, яка характеризувала його творчість – рельєфність пластично-динамічних композицій з поєднанням різних за величиною елементів. Його вироби стали візитівкою художньої кераміки ТФЗ. Роботи часто замовляли як подарунки від міста чи області [2].

Вази, тарелі, твори монументально-декоративного напрямку В. Колісник оздоблював чарівної краси квітами та птахами. Майстер часто експериментував з технічними складниками декору – від задуву аерографом до філігранного розпису деталей. Його твори завжди мали великий успіх та часто експонувалися на міських, зональних, республіканських та закордонних мистецьких виставках. Серед декоративних іменних та ювілейних ваз спостерігається звернення до традиційних форм, у яких є відголосок античних силуетів, зокрема амфор. Особливо варто відзначити декоративні вази витончених форм з національними елементами та яскравим квітковим декором в цікавому композиційному трактуванні які знаходяться у приватних колекціях.

Скульптурне зображення жінки-берегині з піднятими руками та щедро декорованим квітковими мотивами в експозиції музею у відділі продукції ТФЗ є уособленням ніжної та водночас ранимої порцеляни.

М'яка пластика подачі скульптури в біло-блакитно-рожевій гамі підкреслюється червоною аркою – символом вогню, як необхідним атрибутом міцності кераміки. Концепція авторської ідеї з індивідуальним способом подачі матеріалу віддзеркалює поетико-сакральне мислення В. Колісника.

На хвилі національного піднесення 1970-х – початку 1990-х років у сувенірно-подарунковій продукції ТФЗ бачимо звернення до теми Козацької доби. Художники заводу виготовляли штофи, куманці, фігурний подарунковий посуд [5]. Зокрема подарунковий комплект «Козацька зброя» (автор В.Спиця) створений у формі гетьманської булави (посудина для напоїв) та двох люльок (келихи). Виготовленням деколей для серії декоративних тарелей з портретами гетьманів України, які найбільше залишилися в пам'яті нащадків своєю звитяжною боротьбою, кошового отамана Северина Наливайка та портрету Роксолани (12 тарелей гетьманів і одна більшого діаметру з портретом Роксолани), виконала художник Леся Томків. Кожен портрет наділений індивідуальними рисами, характерним вбранням, є надпис ім'я та прізвища, посада та роки перебування на ній. Компонування портрету центричне з інформаційним надписом та бортику тарелі. Для декоративних робіт характерна лаконічна колористична гама та подача наближена до графічної.

Одним з провідних художників-керамістів, який працював на базі ТФЗ був Євген Овчарик. Його співпраця з В. Колісником вилилася у низку робіт монументально-архітектурних творів, які у багатьох громадських закладах і досі залишаються їх окрасою. Після закриття Тернопільського фарфорового заводу, він організував власне виробництво, очолив його та продовжує виготовлення унікальної порцеляни з модерністичними новаторськими прийомами, які не завжди притаманні вітчизняному декоративно-ужитковому мистецтву.

Є. Овчарик і сьогодні є провідним художником-керамістом України та представляє дизайн-напрямок, у якому бачимо надзвичайно цікаві пошуки у нефігуративному художньому мовленні. Експерименти з характером формотворення та розпису з включенням плям, ліній, заливанням фарби активно грають з формами створюючи колористичні акценти з виразним динамізмом [4, с. 15].

У ТОКМ зберігається портрет Т. Шевченка у виконанні Є. Овчарика на тарелі у техніці надглазурного розпису. Унікальний авторський підхід розпису часто застосовувався ним для збереження акварельної прозорості та легкості твору. Портрет виразний скульптурно-конструктивною побудовою і вдалим колористичним рішенням та відтінений охристо-зеленкавим тлом (іл.6).

У експозиції ТОКМ є тематичні панно Є. Овчарика які є окрасою музею – монументальне панно надполив'яного розпису по керамічній плитці «Нагорода Батьківщини» [7]. Це дипломна робота художника, яка була виконана ще у 1982 році. На ній зображено центральний алегоричний образ жінки-України на тлі представників багатьох професій, які символізують їх розквіт у вільній Україні.

Дві хронологічно-ідентичні роботи музейної експозиції «Визвольна війна 1648-1654 рр.» та «Революційні події на Тернопільщині 1927- 1920 рр.» показують розвиток воєнних подій на тлі карти Тернопілля. Автор зображає особливості воєнних подій на кожному панно як пізнавальний матеріал.

Дві хронологічно-ідентичні роботи музейної експозиції «Визвольна війна 1648-1654 рр.» та «Революційні події на Тернопільщині 1927- 1920 рр.» показують розвиток воєнних подій на тлі карти Тернопілля. Автор зображає особливості воєнних подій на кожному панно як пізнавальний матеріал.

Указом Президента України №834/2019 від 8 липня 2019 року

«Про відзначення державними нагородами України з нагоди Всеукраїнського дня працівників культури та майстрів народного мистецтва» за значний особистий внесок у розвиток національної культури й мистецтва, вагомі творчі здобутки та високу професійну майстерність Є. Овчарику надано почесне звання «Заслуженого художника України».

Колекція декоративних плакеток Ольги Рибун «Наше місто», «Драматичний театр», «Старий замок», «Палац щастя», ваза «Домініканський костел» та блюд «Дощ у місті», «Весна в Тернополі» відображає архітектурні пам'ятки Тернополя, зображення яких відзначається лаконічністю на композиційною завершеністю. Керамічні плакетки характерні невисоким рельєфом реалістично трактованих визначних пам'яток міста з мінімалістичним використанням декору. Роботи покриті поливами та характерні стриманим колоритом. Цікавим композиційним прийомом характеризується тарель із шамоту «Весна в Тернополі» (1984), тут рельєфне зображення архітектури закомпоновано на бортику блюда, а денце залишається незаповненим [2; 7]. Художниця була ученицею відомого художника-кераміста Зеновія Флінти, тож майстерно досягала живописно-графічних ефектів при мінімальному застосуванні декору у створенні своїх виробів, опираючись на творчість наставника.

У колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею знаходиться низка декоративних ваз, з дарчими надписами, портретами вождів та ювілярів авторів Петра Тарасенка (першого головного художника ТФЗ), сувенірних фляг, блюд, куманців, штофів, кубків, пам'ятних медалей фіксуючи на кераміці різні події та присвячені пам'ятним датам у виконанні художників В. Колісника, В.Горолюка, В. Павленко, І. Вицько, Л. Ткачук., Л. Костенко, В. Спиці,

І. Троян, І. Петруняка, Б. Чернецького.

Висновки. Художня кераміка митців Тернополя активно розвивалася в 1970-х – на початку 1990-х років, коли місто розбудовувалося і зростала необхідність у творах естетичного напрямку. Керамісти працювали на базі Тернопільського фарфорового заводу, що дозволяло їм вирішувати матеріально-технічні завдання. Формування індивідуального пластично-образного стилю художників розвивалося у поєднанні скульптурного та живописного методів, що надавало роботам художньої завершеності. Звернення до народного мистецтва, історичного минулого та пошуки нових шляхів втілення стали визначальними для керамістів. У колекції ТОКМ зберігаються різноманітні твори художньої кераміки інтер'єрного призначення: вази, декоративні тарелі, плакетки, скульптура, архітектурні панно В. Колісника, Є. Овчарика, О. Томків, О. Рибун та багатьох інших митців.

Література:

1. Вольська С. О. (2010). Тернопільський фарфоровий завод: історико-мистецтвознавчий аналіз. *Збірник наукових праць Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків: ХДАДМ. Випуск № 1. С. 123 -126.
2. Вольська С.О. (2011). Художня кераміка Західного Поділля. *Мистецтвознавство України: Зб. наук пр.-редк.: А. Бокотей (голова) та ін.; ІПСМ НАМ України*. Львів : Афіша. Спецвип. С.154-163.
3. Жоголь Л.Е. (1986). *Декоративное искусство в современном интерьере*. К.: Будівельник. 200 с.
4. Завершинський Валерій. (2018). «Порцеляновий ренесанс» України. *Порцеляна*. №3. С.6-10.
5. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. (2005). *Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю»*. К.: Либідь. 280

с.

6. Осколки тернопільського фарфору. Урбаністика Тернополя. «<https://www.facebook.com/f.urbanter/posts/1574579839278462/>» (2018, березень, 18).

7. Рублевська Н. (2018). Виставкова діяльність Тернопільського обласного краєзнавчого музею: *Збірник матеріалів XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти»* (30-31 травня 2018 року) (Канада – Сербія – Азербайджан – Польща – Україна) зб. наукових праць / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А. Монреаль: СРМ «ASF». С.23-24.

References:

1. Volska S. O. (2010). Ternopilskyi farforovyi zavod: istoryko-mystetstvoznavchyi analiz. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv.* Kharkiv: KhDADM. Vypusk № 1. S. 123 -126.

2. Volska S.O. (2011). Khudozhnia keramika Zakhidnoho Podillia. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy: Zb. nauk pr.-redk.:* A. Bokotei (holova) ta in.; IPSM NAM Ukrainy. Lviv: Afisha. Spetsvyp. S.154-163.

3. Zhohol L.E. (1986). *Dekoratyvnoe yskusstvo v sovremennom ynterere.* K.: Budivelnyk. 200 s.

4. Zavershynskyi Valerii. (2018). «Portselianovyi renesans» Ukrainy. *Portseliana.* №3. S.6-10.

5. Kara-Vasylieva T., Chehusova Z. (2005). *Dekoratyvne mystetstvo Ukrainy KhKh stolittia.* U poshukakh «velykoho styliu». K.: Lybid. 280 s.

6. Oskolky ternopilskoho farforu. Urbanistyka Ternopolia. «<https://www.facebook.com/f.urbanter/posts/1574579839278462/>» (2018, 03, 18).

7. Rublevska N. (2018). Vystavkova diialnist Ternopilskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu: *Zbirnyk materialiv KhVI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni pytannia, problemy ta perspektyvy rozvytku humanitarnoho znannia u suchasnomu informatsiinomu prostori: natsionalnyi ta internatsionalnyi aspekty» (30-31 travnia 2018 roku) (Kanada – Serbiia – Azerbaidzhan – Polshcha – Ukraina) zb. naukovykh prats / za zah. red. d.filos.n. Zhurby M.A. Monreal: SPM «ASF». S.23-24.*